

A bölcs rabbitól megkérdezik a tanítványai:

- Mitől édes a kávé? A cukortól vagy a kavarástól?
- Természetesen a kavarástól.
- Akkor miért kell bele a cukor?
- Hogy tudjuk, meddig kell kavarni.

VETTER JÁNOS

PILLANATKÉP A SZAKOKTATÁSRÓL

Azt mondják, két olyan szakterület létezik, amihez mindenki ért – vagy legalábbis úgy érzi, hozzá tud érdemben szólni. A másik a foci. Az első természetesen az oktatás. Hiszen mindannyian részesei voltunk (néhányan vagyunk is) az oktatási rendszernek – voltunk diákok, szülők, nagyszülők, tanárok... „Oktatási miniszterek”. Sajnos, mára poénná kopott a tény, hogy 1989 óta már a tizenkilencedik szakember irányítja a tárcát. Nem nehéz kiszámítani, átlagban mennyi idő adatott nekik, hogy elképzeléseiket megvalósíthassák. Bár némelyikük esetében...

Az oktatásügy egy nagy tengerjáró hajóhoz hasonlítható. Ahhoz, hogy irányt változtassunk és ki is derüljön, hogy az új irány jobb, mint az eddigi, sok időnek kell elteltie. Évek szükségessé ahhoz, hogy lássuk, ez így jó. Vagy rossz. Nem lehet másfél évente újabb kormányost kinevezni, aki mindig teker egy kicsit a hajókormányon. Majd a következő, meg sem várva elődje ténykedésének az eredményét, egy másik irányt választ. A hajó útvonala pedig egyre inkább egy lövések elől menekülő partizán hektikus mozgását idézi, nem pedig egy komoly, szakmailag megalapozott szervezet hosszútávú stratégia mentén megfogalmazott háladási pályáját.

A szakoktatást sújtó gondok java része általános, ugyanúgy érinti a középfokú oktatás más intézményeit is, és természetesen vannak specifikus, csak a szakiskolákra jellemző problémák is.

A FELVÉTELI RENDSZER

A minden középiskolát érintő problémák egyike a felvételi rendszer. Mára világossá vált, hogy az alapiskolából a középiskolába történő átmenet teljesen értelmetlen szisztémán alapszik. A tárca érthetetlen ragaszkodása a diákok két felvételi lapjához azt eredményezi, hogy míg a felvételi rendszer a kilencedikes tanuló számára öt lehetőséget kínál, amelyek közül eldöntheti, hol szándékozik folytatni a tanulmányait, addig a középiskola, mint a falusi bálokon petrezselymet áruló lányok, elkéseredetten kínálhatja magát, és próbálja a potenciális táncpartnernek szimpátiáját elnyerni. Ráadásul a nem érettségivel végződő szakokat indító szakiskolák esetében hatványozottan jelentkeznek az ebből fakadó gondok, hiszen jellemzően kis létszámú csoportokban folyik az oktatás, és egészen szeptemberig bizonytalan, hogy hány diákkal, melyik szakot tudják elindítani. Nagyon sok kalamajkát tud okozni akár 1-2 diák is, akik a nyári szünidő alatt meggondolják magukat, és szeptemberben mégsem asztalosok akarnak lenni, hanem inkább szakácsok. Így aztán az iskola arra kényszerül, hogy vagy elindítja az asztalos képzést 5 tanulóval (ami teljesen gazdaságtalan), vagy meggyőzi az öt szépreményű asztalosinast, hogy szép szakma az esztergályosé is.

Komoly tanulmányt lehetne írni arról, milyen következményekkel jár mindez a diákok jellemére, kitartására nézve. Milyen hatással van rájuk, hogy

következmények nélkül változtathatják meg a pár hónappal korábbi döntésüket és választhatnak más iskolát. Egy történetet hadd írjak le ennek kapcsán. A szeptember másodikai tanévnyitót követően másnap megjelent az igazgatói iroda ajtajában egy elsős tanuló. „Igazgató úr, kilépek. Túl nehéz nekem ez az iskola.” Elképedten próbáltam felidézni, mit is mondhattam a tanévnyitó beszédemben, ami így megijesztette ezt a kislegényt – hiszen még csak a tankönyveiket sem vették át, hogy azok tömege okozhatott volna ilyen rémületet a lelki világában, és adott volna érthető magyarázatot a „nehéz iskola” szókapcsolatra.

Egy másik történet: Két évvel később sikerült ezt a negatív „ki töltötte a legkevesebb napot az Ipariban?” rekordot megdöntenie egy másik szépreményű elsősünknek, aki a tanévnyitó beszédemet sem hallgatta meg, mivel még azt megelőzően elvitte őt az édesapja az iskola kollégiumából. „Sajnos nem bírja megszokni az internátust”, adott magyarázatot csemetéje viselkedésére a szülő, felmentve a gyereket az egyéjszakás kaland esetleges folytatása alól.

DIÁKLETSZÁM

A diáklétszám alakulása egyébként is neuralgikus pontja egy-egy középiskola életének. Mivel a fejpénz alapú finanszírozási rendszer nem tesz különbséget az iskolába felvett diákok között, minden intézménynek létérdeke, hogy minél több tanulót iskolázzon be. Egyrészt a felvételi vizsgák, más-

részt a tanév során. Megfelelő indok alapján (amit találni nem is olyan nagy ördöngösség) a diák gyakorlatilag bármikor átléphet egyik iskolából a másikba. Jó ez a diáknak és természetesen az iskolának is – már amennyiben ő a befogadó intézmény (persze ha nem, akkor átkozza azokat az iskolákat, amelyek elrabolják egymástól a diákokat; hogy aztán legközelebb ő legyen az, aki rabol).

A jövő tanévtől változások történnek az ezidáig megszokott rendszerben. Az eddigi szabályozást, amely egy-egy iskola esetében a megnyitható osztályok számát határozta meg (és az érvényes törvények értelmében ebből következett a felvehető diákok száma – osztályonként 31), felváltotta a szakonkénti diáklétszám meghatározása. Ez azt jelenti, hogy rábízák az iskolára, hogyan oldja meg, hogy az adott szakra összesen és maximum például 73 diákot vehet fel. Ennyi diák ugyanis két osztályra sok (hiszen az az előírás továbbra is érvényes, hogy a létszám egy-egy osztályban nem lépheti túl a 31-et), háromra pedig kevés (a 24-es létszámú osztályokra kapott fejpénz nem biztos, hogy elegendő az iskola fenntartásához). Arról nem is beszélve, hogy vérzik a szíve azokért a jelentkezőkért, akiket a korlátozás miatt nem vehet fel.

Természetesen az új rendszer kialakításának megindoklása első pillanatra értelmesnek tűnik: ne képezzünk munkanélkülieket. Vagyis ne legyenek olyan végzősök, akik nem tudnak elhelyezkedni, mivel a munkaerőpiac nem tart igényt a (szak)tudásukra. Ne induljon képzés olyan szakon, amely nem piacképes.

PROGNÓZISOK

Azonban nem biztos, hogy jók a kiindulási adatok egy ilyen prognózishoz. Mennyire korrekt a végzősök elhelyezkedésének a feltérképezése? Vannak pontos adatok arra vonatkozólag, hogy hányan dolgoznak a tanult szakmájukban (közvetlenül az iskola befejezése, majd egy év, 5 év, 10 év elteltével)? Tudjuk, ki az, aki bár elhelyezkedett, de nem olyan területen, amit tanult – hányan ülnek érettségi bizonyítvánnyal a zsebükben a nagyáruházak pénztárgépei mögött? Hányan vannak, akik például a szakközépiskolában szerzett angol nyelvtudásuk miatt kaptak jó állást, miközben a szaktantárgyaknak sok hasznát nem veszik a munkahe-lyükön?

Mi lesz a pillanatnyilag támogatott szakokkal, ha öt év múlva egy megváltozott szerkezetű gazdaság kihívásaival találkozunk az akkori végzős? Biztosan tudjuk, hogy kikre lesz szükség 2023-ban? Meg egyébként is: mi a helyzet az egész életen át tartó tanulással? Mi a helyzet azokkal a jóslatokkal, hogy egy iparilag fejlett államban a munkavállaló élete során több szakmát is kénytelen megtapasztalni? Akkor miért baj, ha a pályaválasztás dilemmája előtt álló 15 évesnek az akkor szimpatikusnak vélt szak tanulása csupán az első állomás lesz? Ha a vízvezeték-szerelőként megszerzett kompetenciáit később más területen kamatoztatja?

A diáklétszám-alapú támogatásnak sok hátulütője van. Különösen, ha akkor vezetik be, amikor a demográfiai görbe mélyzuhanásba kezd – mint ahogy ez nálunk történt. Ezáltal azok az elvárások, hogy majd ez a finanszírozási rendszer megtisztítja az iskolai hálózatot, automatikusan megszüntetve azokat az intézményeket, amelyek iránt nincs elegendő érdeklődés, így nem lesz elegendő pénzük sem a fenntartásra – nem váltak valóra. Ugyanis még a legjobb hírnevű iskolák is arra kényszerültek (tisztelet a nagyon kevés kivételnek), hogy a megélhetés érdekében lehetőleg mindenkit felvegyenek (tudásra való tekintet nélkül). Ahova pedig még így sem jutott elegendő diák, azokat a fenntartók általában a nagyobb létszámmal működő intézmények rovására igyekeztek a víz felett tartani. Merthogy, mint szintén kiderült, egy iskola bezárásához a gyakorlatilag elhanyagolható érdeklődés sem elegendő.

Természetesen a maximális osztálylétszámmal működő szakiskolák költségvetése sem elég ahhoz, hogy az intézményt fejleszteni tudják. Az csupán a napi működést teszi gördülékennyé, arra már nem futja, hogy például új marógépet (ne adj isten, CNC vezérlésűt) tudjon belőle vásárolni. Minden ilyen irányú beruházáshoz támogatók, pályázatok kellene. Mivel egy-egy szakma felszerelése vagy annak felújítása minimum százezer eurós nagyságrendű, igencsak erős lélek kell, hogy abban bizzunk, egyszer sikerül. Addig meg az oktatáshoz megfelelnek a múlt század közepén gyártott gépek is.

ÉRETTSÉGI

A négyéves tanulmányi időszak végén a szakközépiskola növendékeit ugyanúgy az érettségi vizsgák várják, mint

a gimnáziumok tanulóit. Ugyanazok a kérdések, feladatok nyelvekből (magyar, szlovák, idegen nyelv) és választható tantárgyként matematikából. Miközben a gimnáziumok diákjai a négy év során kötelezően minimum 12 órát tanulnak matematikát, a szakközépiskolákban ez csupán négy (4!). Ugyanazok a kérdések, feladatok...

A szakközépiskolák végzősei a fent említett tantárgyakból ugyanúgy írásbeli és szóbeli vizsgát tesznek, mint a gimnáziumok tanulói, viszont ezen felül még szaktárgyi vizsga is vár rájuk (szóbeli és gyakorlati résszel). A szaktárgyi vizsga gyakran 5–6 tantárgy ismeretanyagára épül. Még egy történet. Szeptemberben a negyedik évfolyamot kezdő diák kérvényezi, hogy engedélyezzem az átlépését egy másik szakiskolába, ahol érettségivel végződő szakok is vannak. Értetlenkedő kérdésemre elárulja, hogy ott könnyebben megszerezhető az érettségi.

SZAKTANÁRHIÁNY

Még egy komoly problémát meg kell említeni a szakoktatással kapcsolatban. Mégpedig az egyre inkább jelentkező szaktanárhiányt. Úgy érzem, ahogy a kétezres évek elején nem akartuk elhinni, hogy olyan évek jönnek, amikor nem lesz elegendő diák az iskolák fenntartásához, az osztályok megmaradásához, most ugyanilyen patópálosan áll hozzá a minisztérium a szaktanárok problémájához.

A hetvenes–nyolcvanas években még szép számmal érkeztek mérnökök a vállalati szférából a szakoktatásba. Mert megérte nekik. Az utóbbi évtizedben gyakorlatilag senki, mert nem éri meg. Még a legutóbbi nagyreményű oktatási tervet (Tanuló Szlovákia) is azzal „csábította” a munkaerőt, hogy 2020-ra a pedagógusok fizetési elérése eléri a 80 %-át. Nem nehéz megmondani, hogy az ipar vs. Ipari csatában ki veszített.

Jó lenne hinni, hogy a szakiskolákra nem lesz érvényes Moldova György hetvenes években megjelent, a vasútról, vasutasokról írt, nagy visszhangot kiváltó könyvének mottója. És hogy nem él vissza a mindenkori politika a megszállottak teherbírásával.

Jó lenne hinni, hogy valahol, a pártok boszorkánykonyhájában már készülődik az az oktatási szakember, aki tudja, meddig kell kavarni...